

Kékes Szabó Mihály

KÖZÉPISKOLAI TANULÓK ISKOLÁN KIVÜLI TÁRSAS
KAPCSOLATAINAK SZINTEREI

A tanulók személyiségfejlődésére ható iskolán kívüli tényezők szerepének és jelentőségének a kérdései az utóbbi két évtizedben kerültek a társadalmi érdeklődés előterébe. A problémakör tanulmányozásának fontosságát dokumentumok sora hangsúlyozta, illetve hangsúlyozza.

Megítélésünk szerint rendkívül összetettek, esetenként pedig még regionálisan is eltérőek azok az okok, amelyek a tanulók iskolán kívüli magatartásának és tevékenységének a vizsgálatára inspirálják napjaink kutatóit. /Pl.: a közművelődési intézményhálózat eredményesebb működése érdekében adatok gyűjtése a fiatalok szabadidős szokásairól; az iskolán kívüli nevelési tényezők szerepének és hatásának a feltárása; az iskolán kívüli környezet és a társadalmi beilleszkedés közötti összefüggésrendszer vizsgálata stb./

Az iskolán kívüli társas-együttműködési szinterek kutatásának jelentőségét Korotov V. M. megfogalmazásával egyetértve abban látjuk, hogy e tevékenységi szinterek személyiségformáló hatásaival a nevelési folyamat során feltétlenül számolnunk

kell, s biztosítani kell annak a lehetőségét, hogy a kedvezőtlen hatásokat csökkentsük, illetve kiküszöböljük, a kedvező hatásokat pedig beépítsük a pedagógiai eszközrendszerbe.
/Korotov, V. M. 1974./

A középiskolai tanulók iskolán kívüli tevékenységi szintereinek a kutatásakor azt a célt tűztük magunk elé, hogy feltárjuk, bizonyos szempontok alapján jellemezzük azokat a társas tevékenységeket, szabadidő eltöltési kereteket, amelyekben a vizsgálatba bevont fiatalok számszerűen legjelentősebb csoportjai résztvesznek.

Dolgozatunkban 24 Csongrád megyei középiskola adatai alapján mutatjuk be az iskolán kívüli társas tevékenységi szintereket, s azok főbb jellemzőit.

Felmérésünk volumene /adatgyűjtésünk 7225 tanulóra terjedt ki/, a vizsgálatba bevont tanulók aránya /mintánk a Csongrád megyei gimnáziumi és szakközépiskolai tanulók 64,1 %-át foglalta magába/ alapján úgy véljük, hogy adatfelvételünk - bizonyos megszorításokkal - teljeskörűnek nevezhető. Adatainkat azonban a regionális sajátosságok miatt nem tekinthetjük országos érvényűnek, a vizsgált középiskolai korosztályra minden vonatkozásban általánosíthatóknak.

Adataink szerint az iskolán kívüli társas-együttműködési szinterek alapvetően két csoportba sorolhatóak.

Az egyik csoportot azok a tevékenységi szinterek alkotják, amelyek valamely intézmény /pl. közművelődési, sport/ keretében biztosítják a szabadidő felhasználását. Ezek az általunk intézményi, illetve intézményesített keretek között folyó tevékenységek élnevezéssel megjelölt tevékenységek lényegében szintén két csoportra bonthatóak: megkülönböztethetjük a tevékenységeknek egy olyan csoportját /pl. szakkör, művészeti kör, énekkar, zenekar, zeneiskola, ifjúsági klub, hobby kör/, amelyekben a tevékenységet felnőtt, illetve választott vezetők irányítják. Másrészt - többnyire a közművelődési intézményekben és ifjúsági klubokban - van olyan társas tevékenység is /diszko/, amelyekben a felnőttek jelenléte és szerepe legfeljebb a felügyeletre szorítkozik.

A tevékenységek két jelzett típusának bizonyos foku elhatárolását azért tartjuk indokoltnak, mert a pedagógiai értelemben vett személyiségformálás feltételeit csak az intézményi /intézményesített/ szabadidős tevékenységeknél tartjuk biztosítottaknak.

A szabadidős tevékenységi szinterek másik nagy csoportját a spontán módon megszerveződő lakóhelyi baráti körök alkotják. A lakóhelyi baráti köröknél mérvadónak tekintjük, hogy a fiatalok rendszeres vagy alkalmi találkozója nincs intézményhez, illetve konkrét tevékenységhez kötve. /Ez azonban nem jelenti azt, hogy a lakóhelyi baráti körök tagjai együtt vagy egyéneként nem látogatják az egyéb szabadidős tevékenységi szintereket./

Az iskolán kívüli tevékenységi szinterek jellemzése előtt - mintegy a korábban leírtak összegzéseként - megfogalmazzuk, hogy a vizsgált életkorú fiatalok személyisége alapvetően két minőségileg különböző formában létező társas-együttműködési keretben formálódik: egyrészt a szervezett és közvetlenül vagy közvetve felnőttek által irányított tevékenységekben, másrészt pedig a spontán módon kialakuló, többé-kevésbé diffúz csoportos kapcsolatok, baráti körök formájában.

/Kon, I. Sz., 1979. 207. 1./

1. Az iskolán kívüli társas tevékenység intézményesített formái

A tanulói válaszok alapján nyolc olyan tevékenységi szintér körvonalazódott, amelyben a tanulók jelentősebb csoportjai vettek részt. Természetesen tevékenységi szinterenként eltérő volt a résztvevők aránya és aktivitásuk foka. Összességében a felmérésbe bevont tanulók 80-85 %-a jelezte, hogy egy vagy több iskolán kívüli tevékenységi körnek tagja.

Az iskolán kívüli társas-együttműködési szinterek mind-egyikére jellemző volt, hogy különböző életkorú fiatalok szabadidős tevékenységére adtak lehetőséget. További jellegzetességük, hogy polifunkcionálisaknak tekinthetők, azaz fő irányultságuk mellett az életkori igényekből fakadó egyéb elvá-

rásokat is igyekeztek kielégíteni. Lényeges ismervük még, hogy a választott tevékenységi forma, illetve szintér nem csupán a szabadidő eltöltésének módja és kerete, hanem egyben a serdülő-, valamint ifjúkori személyiség önkifejezésének és az új emberi kapcsolatok kialakításának az eszköze is.

/Kon, I. Sz., 1979. 216. 1./

Adataink szerint a vizsgált tevékenységi szintereken a tanulók a következő megoszlásban vettek részt.

1.sz. táblázat

Az iskolán kívüli társas tevékenységekben résztvevő tanulók megoszlása a tevékenység rendszeressége alapján

Tevékenységi szintér megnevezése	A tevékenységben való részvétel jellege, aránya /%		
	Rendszeres	Alkalmoszerű	Nem vesz részt
Sportkör /egyesület/	22,8	15,1	62,1
Diszko	13,4	41,3	45,3
Ifjúsági klub	8,4	22,9	68,7
Énekkar	5,5	3,1	91,4
Hobby kör	5,4	10,7	83,9
Művészeti kör	3,7	5,8	90,5
Zenekar	2,2	3,1	94,7
Zeneiskola	2,7	2,3	95,0

Az iskolán kívüli tevékenységi szintereken való részvétel rendszerességének az alapvető iskolai besoroló tényezőktől való függését 2.sz. táblázatunkon tüntettük fel.

2.sz. táblázat

Az iskolán kívüli tevékenységi szintereken való részvétel rendszerességének függése az alapvető iskolai besoroló tényezőktől / χ^2 -próba/

Tevékenységi szintér megnevezése	Alapvető iskolai besoroló tényezők	
	évfolyam	tan. eredmény
Sportkör	+	-
Diszko	-	+
Énekkar	-	+
Hobby kör	-	-
Művészeti kör	-	-
Zenekar	-	-
Zeneiskola	-	+
Ifjusági klub	-	+
Lakóhelyi baráti kör	-	+

Adataink jelzik, hogy megközelítően a tanulók egynegyede vett részt rendszeresen iskolán kívüli sportegyesületek munkájában. A regionális sajátosságok /megyénkben eléggé alacsony a sportegyesületek száma/ is szerepet játszhattak abban, hogy a tanulók körében magasabb volt az iskolai sportkörökben rendszeresen tevékenykedőknek az aránya, mint az iskolán kívüli sportegyesületben. Figyelemreméltónak tartjuk, hogy az iskolai sportkörök a sportegyesületeknél sokkal nyitottabbnak tűntek. /Erre utalt az is, hogy alkalmasszerűen az iskolai sportkörök munkájában a fiatalok 27,3 %-a vett részt, a sportegyesületekben pedig csupán 15,1 %-uk./

Az egyes tanulmányi kategóriák között szembetűnő eltéréseket nem tapasztalunk. A különböző tanulmányi eredményű tanulók megközelítően hasonlóan vettek részt rendszeresen, illetve alkalmasszerűen az iskolán kívüli sportegyesületek tevékenység-

ben. Vizsgálatunknak ezen eredményei részben ellentmondtak a budapesti diákéletmódról készített felmérés adatainak. /A budapesti felmérésben a legjobb tanulók sportoltak legkevésbé. Gázsó-Pataki-Várhegyi, 1971. 181. 1./ Az eltérés szerintünk regionális sajátosságokkal magyarázható. Csongrád megyében a budapestinél jóval behatároltabbak, s ebből adódóan sokkal könnyebben áttekinthetőek az iskolán kívüli sportolási lehetőségek. A középiskolák Csongrád megyében eléggé következetesen élnek azzal a lehetőséggel, hogy az iskolán kívüli sportkörök látogatását meghatározott tanulmányi eredmény eléréséhez kötik. Ezekkel a tényezőkkel magyarázható, hogy az iskolán kívüli sportkörökben a jó tanulók aránya a legmagasabb. Kétségtelen azonban, hogy a nagyon gyenge tanulók is szívesen és eléggé magas arányban vesznek részt a sportegyesületek munkájában. Azt tapasztaltuk, hogy ezt a tanulói réteget ambiciójánálja leginkább az iskolán kívüli bizonyítás lehetősége, esetükben a sportbeli siker iskolai kudarcokat kompenzáló értéké válhat. /Gázsó-Pataki-Várhegyi, 1971. 181. 1./

Az iskolák toleranciáját és a sportegyesületeknek az iskolákkal kialakított jó kapcsolatát mutatja, hogy a gyenge tanulók is többnyire legalisan és rendszeresen járhatnak a sportegyesületekbe.

Az iskolán kívüli sportköri munkát rendszeresen vállalók aránya évfolyamról-évfolyamra csökken.

3.sz. táblázat

Az iskolán kívüli sportegyesületi tagok évfolyamonkénti összetétele

Évfolyam megnevezése	A sportegyesületben folytatott tevékenység jellege és aránya %/		
	rendszeres	alkalomszerű	nem vesz részt
I. évfolyam	26,1	14,2	59,7
II. évfolyam	24,4	15,0	60,6
III. évfolyam	20,3	16,0	63,7
IV. évfolyam	18,4	15,2	66,4

/A t-próba az iskolán kívüli sportkörben való részvétel rendszerességében az I. és II. évfolyamnak a III. és IV. évfolyamtól való szignifikáns különbségét mutatta./

Adataink jelezték, hogy iskolatípusonként is eltér a sportegyesületi tagoknak az aránya. Mind az iskolai, mind pedig az iskolán kívüli sportmunkában a gimnazisták voltak a legaktívabbak. /Közülük az iskolai sportköröket 30,3 %-uk, az iskolán kívülieket pedig 26,8 %-uk látogatta rendszeresen. A szakközépiskolások körében ez az arány 28,0 %, illetve 20,9 % volt./

Felmérésünk szerint az ifjúsági klubok a kevésbé népszerű szabadidős tevékenységek sorába, viszonylag kevés tanuló által említett szabadidős tevékenységi szintéreként szerepeltek. Erre utalt az is, hogy az iskolai klubokat a tanulók 5,1 %-a, az iskolán kívülieket pedig 8,4 %-a látogatta rendszeresen.

Meglepőnek találtuk, hogy a klubfoglalkozások látogatóinak évfolyamonkénti megoszlásában számottevő eltéréseket nem tapasztaltunk. További vizsgálatokat igényelne annak részletes elemzése, hogy a látogatottsági mutatók a különböző életkorú tanulók esetében miért stagnálnak. Abban bizonyosak vagyunk, hogy a klubtagság és a klubfoglalkozások népszerűsége nem egyforma a különböző tanulói csoportok körében. /Pl. az iskolán kívüli klubrendezvények látogatóinak a sorában a gyengébb tanulói rétegek "képviselése" a legnagyobb./

Az aránybeli eltérések és az évfolyamszintű aktivitást jelző mutatók stagnálása alapján úgy látjuk, hogy viszonylag stabil és homogén az a tanulói réteg, amelyik rendszeresen látogatja a klubokat. Feltételezzük, hogy az iskolán kívüli klubélet megismerése csak részben esik egybe a középiskolai évekkel, s döntően nem az iskola hatására, az iskola és a klubrendezvényeket biztosító intézmény együttműködése eredményeként következik be. /Erre utal az a tény is, hogy már az elsősök között jelentős volt a klublátogatók aránya./

A klubfoglalkozások látogatásának rendszerességére vonatkozó adataink alapján az ifjúsági klubokat nyitott, főleg a szabadidő alkalmasszerű eltöltését biztosító szintereknek te-

kinthetjük. A klubokat látogatók alacsony aránya jelzi, hogy a klubfoglalkozások többnyire csak a középiskolás fiatalok egy részének érdeklődését elégítik ki. Tapasztalataink szerint a klubrendezvények közül az alkalmi jellegű, zenés és táncos rendezvények a legközkedveltebbek, de ezek - jellegükből adódóan - nem teszik lehetővé és nem is igénylik a klubmunka egyéb területeinek a megismerését.

Az iskolán kívüli énekkarokban tevékenykedő tanulók létszáma /399 fő/ és aránya /5,5 %/ szintén meglehetősen alacsonynak mondható. Az énekkari munka valódi jelentőségét és súlyát az adja meg, hogy az iskolán kívüli tevékenységek listáján igen előkelő helyen szerepel, valamint az a tény, hogy a tevékenység során a baráti kötődések és kapcsolatok sajátos, az iskolaitól eltérő típusai alakulhatnak ki. Az iskolán kívüli énekkarok többsége üzemi, intézményi és vállalati bázison szerveződik meg. Az énekkarok munkájában fiatalok és idősebbek, fizikai és szellemi dolgozók egyaránt résztvesznek. Az énekkari tagság vállalása, a foglalkozások látogatása, a felépéseken való szereplés a tanulók számára önkéntes, nélkülözni az iskolában nyílt vagy burkolt formában érvényesülő közvetlen vagy közvetett "pedagógiai ráhatásokat".

Az eltérő életkorú és végzettségű, de azonos célért munkálkodó emberek tevékenysége, a közös tevékenységgel együttjáró kötöttségek vállalása nemcsak esztétikai élményt, hanem az iskolai diákkollektíváktól eltérő közösségi tapasztalatok megszerzését is biztosítja a tanulók számára. Az énekkarok munkájában rendszeresen résztvevő tanulók többsége /6,9 %-a/ első és másodikos. A harmadikosok és negyedikesek aránya 5,4, illetve 4,3 %. A gimnazisták aránya jóval magasabb /7,2 %/, mint a szakközépiskolásoké /4,8 %/.

Az iskolatípusonkénti eltéréseket a képzési irányultság különbözőségével, valamint a gimnáziumi tanulóknak az értéke-sebb szabadidő eltöltési formák iránti fokozottabb fogékonyságával magyarázzuk. Természetesen egyéni tényezők hatása is érvényesülhet az énekkari munka vállalásakor. /Pl. a gimnáziumi tanulók többsége helyben lakik, így szabadidejét célszerűen beosztva résztvehet a délutáni és esti próbákon. A gimnazisták

körében magas az értelmiségi családok gyermekeinek a száma. A családi környezet náluk elősegítheti, inspirálhatja a szabadidő tartalmas eltöltését./

Adataink azt is jelzik, hogy a tanulmányi munka színvonalára erőteljesen befolyásolja az énekkari tagság, az énekkari tevékenység rendszeres vállalását. Az énekkarokban szereplő jó tanulók 73,7 %-a, a közepes tanulók 62,7 %-a, a gyenge tanulók 53,1 %-a, a nagyon gyenge tanulóknak pedig 50 %-a vesz részt rendszeresen az énekkarok munkájában. /A t-próba az iskolán kívüli énekkarban való részvétel rendszerességében a jó tanulmányi eredményűeknek a többitől való szignifikáns különbségét mutatja./

A hobby és művészeti körökben a tanulók kisebb hányada /5,4 %-a, illetve 3,7 %-a/ tevékenykedik. A tanulmányi eredmények és az aktivitási mutatók között e tevékenységi színtereken is kimutatható bizonyos - kismértékű - összefüggés. A vizsgált tevékenységi színterek tanulói összetételének évfolyamonkénti arányait elemezve azt tapasztaltuk, hogy a hobby körökben évfolyamról-évfolyamra csökkent, a művészeti körökben pedig növekedett a tanulók részvétele. Az arányok módosulása - feltevésünk szerint - az igényesebb és tartalmasabb szabadidős szokások kialakulása folyamatát jelezte.

A hobby körök tagjainak iskolatípusonkénti megoszlásában számottevő eltérést nem tapasztaltunk. A művészeti körök munkájában azonban a gimnazisták aránya meghaladta a szakközépiskolásokét. /A gimnazistáknak 4,4 %-a, a szakközépiskolásoknak pedig 3,3 %-a rendszeresen vett részt a művészeti körök tevékenységében./

A zenekar és a zeneiskola nagyon alacsony arányban szerepelt az iskolán kívüli társas-együttműködési színterek sorában. A zenekari tagok döntő többsége /69 %-a/ a Tömörkény István Gimnázium és Szakközépiskola Zeneművészeti Tagozata növendéke volt. Az egyéb iskolatípusok közül a fakultatív osztályokba járók aránya /19,4 %/ volt számottevő.

Tapasztalataink szerint a zenekaroknak mintegy felét a komolyzene iránti érdeklődés tartja össze. A zenekarok másik

osportja a szórakoztató jellegű együtteseknek a kategóriájába sorolható. Természetesen ezek az együttesek eltérő szinten és elismertséggel működnek. Többségük nagyobb nyilvánosság előtt nem, vagy csak elvétve szerepel.

Számunkra is meglepőnek bizonyult, hogy a zenekari tagok többsége a jó tanulók csoportjába tartozott. /A gyenge és nagyon gyenge tanulók összesített aránya 38,7 % volt./

A zeneiskola különleges helyet foglal el a tanulói tevékenységi szinterek sorában. Különlegességét az adja, hogy tanulói egyszerre két oktatási intézménynek /középiskolájuknak és a zeneiskolának/ a kollektívájába tartoznak bele. A kettős követelményeknek való megfelelés nehézségét mutatja, hogy a felsőbb osztályok tanulói közül egyre kevesebben vállalják a zeneiskolai tanulmányok folytatását. /Adataink szerint elsősorban a felsőfoku végzettségű családok gyermekei járnak zeneiskolába. A zeneiskolai elfoglaltságok ellenére e tanulók 48,2 %-a a jó tanulók csoportjába tartozott./

A diszko a középiskolás fiatalok legnépszerűbb szabadidős társastevékenységei közé tartozik. Kedveltségét jelzi, hogy mindössze a tanulók 45,3 %-a válaszolta azt, hogy nem jár diszkóba. A "diszkóvarázs" okainak mélyebb elemzésére e helyen nem vállalkozunk. Népszerűségét azonban az is magyarázhatja, hogy hazánkban az ifjúsági szubkultura sajátos komponensei /sajátos ifjúsági argó, sajátosságos vonzódások és izlés, az öltözködés és megjelenés specifikus formái, a szexuális magatartás és udvarlás adott életkorra jellemző formái stb./ legerőteljesebben e szintéren nyilvánulhatnak meg.
/Kon, I. Sz., 1979. 219. 1./

A serdülőkorból az ifjkorba való átmenetet, az új típusú szórakozás és társas együttlét iránti fokozódó érdeklődést jelzi, hogy a középiszkola első éve után nő meg erőteljesen a diszkót rendszeresen látogatóknak a száma.

4.sz. táblázatA diszkó-látogatók évfolyamonkénti megoszlásának arányai

Évfolyam megnevezése	A diszkó-látogatás jellege és aránya %/		
	rendszeres	alkalomszerű	nem vesz részt
I. évfolyam	9,8	42,6	47,6
II. évfolyam	15,1	41,3	43,6
III. évfolyam	15,9	43,4	40,7
IV. évfolyam	13,2	37,1	49,7

/A t-próba a diszkó-látogatás rendszeressége tekintetében az első évfolyamnak a többitől való szignifikáns különbségét mutatja./

Adataink azonban azt is valószínűsítik, hogy a diszkó-látogatók táborában az általános iskola utolsó osztályaiba járó tanulóknak az aránya is számottevő lehet. A középiskola utolsó osztályában csökken a diszkóba járó tanulók aránya. Ez bizonyára az érettségire való felkészüléssel, valamint az egyéb, részben intimebb, részben pedig tartalmasabb szórakozási formáknak az előtérbe kerülésével magyarázható.

A diszkóba járók tanulmányi eredmények szerinti összetétele eléggé sajátos.

5.sz. táblázatA diszkó-látogató tanulók tanulmányi eredmény szerinti megoszlása

Tanulmányi eredmény megnevezése	A diszkó-látogatás jellege és aránya %/		
	rendszeres	alkalomszerű	nem vesz részt
jó	7,4	39,2	53,4
közepes	14,8	43,6	41,6
gyenge	18,0	42,0	40,0
nagyon gyenge	17,0	39,2	43,8

A tanulmányi eredmény és a diszkó-látogatás rendszeressége közötti kapcsolat táblázatunk adatai alapján egyértelműnek mondható. Elsősorban a gyenge és a nagyon gyenge tanulók alkotják a diszkók törzsközönségét. A jó tanulók alacsony részvételi arányát több tényezővel is magyarázhatjuk. A jó tanulók általában kevésbé hajlamosak a kortársaik által elfogadott, de a felnőttek által nem egyértelműen megítélt szórakozási, magatartási és viselkedési formáknak a gyakorlására.

A jó tanulók idejét és energiáját jobban lekötik az iskolai tevékenységek /tanulmányi munka, szakkör, ifjúsági mozgalom, sportkör stb./, így eleve szűkebb a szórakozásra fordítható időkeretük.

/A tanulmányi eredménynek az iskolán kívüli tevékenységekre gyakorolt hatását mutatja, hogy a különböző tanulmányi eredményű csoportok egymástól több vonatkozásban szignifikáns eltérést mutattak. A diszkó-látogatók csoportjában a t-próba a jó tanulmányi eredményűeknek a többitől való szignifikáns különbségét mutatta, de ugyanakkor a közepes és a gyenge tanulmányi eredményűek közötti különbség is szignifikáns volt./

Az iskolatípusonkénti eltérések csak egy vonatkozásban tűntek érdekesnek: a diszkóba járók többsége /83 %-a/ szakközépiskolás tanuló volt. Ugy látjuk, hogy a szakközépiskolai oktatás jellege /az étellel való közvetlenebb kapcsolata/, a tanulmányi munka alacsonyabb szintje, a szakközépiskolások lakóhely szerinti megoszlása - csupán 40,4 %-uk lakott az oktatási intézmény székhelyén -, szüleik iskolai végzettsége külön-külön is, összességében pedig fokozottan eredményezte, illetve magyarázta az iskolán kívüli szabadidő felhasználásában megmutatkozó eltéréseket.

2. A lakóhelyi baráti körök néhány jellegzetessége

Az iskolán kívüli társas-együttműködési szinterek közül a lakóhelyi baráti körök szerepe a legjelentősebb. A tanulók egyharmada /33,1 %-a/ rendszeresen, 23 %-a pedig alkalmanként vett részt a lakóhelyén kialakult baráti kör tevékenységében. Adataink alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgálatba bevont

Csongrád megyei középiskolások iskolán kívüli társas kapcsolataiban meghatározó jelentőségű a lakóhely szerinti barátválasztás. A lakóhelynek a baráti kapcsolatokra gyakorolt hatását jelzi, hogy a vizsgált korosztály vonatkozásában a közvetlen környezet megismerése nélkül meglehetősen nehéz általános érvényű megállapításokat megfogalmazni.

Dolgozatunkban csupán arra vállalkozunk, hogy a rendelkezésünkre álló adatok és a szakirodalom alapvető eredményeire támaszkodva kíséreljük meg a lakóhelyi baráti körök főbb jellegzetességeinek a bemutatását.

A lakóhelyi baráti körök jelentőségét, a baráti köröknek a középiskolás fiatalok életében betöltött szerepe módosulását számos vizsgálati adatunk jelzi. Adataink szerint az elsősök körében a legmagasabb a lakóhelyi baráti körök tevékenységében rendszeresen résztvevőknek az aránya. A vizsgált korosztály életkori sajátosságaival is összefügg a spontán együttműködésre, az azonos vagy hasonló korú fiatalokkal történő társulásra való fokozott igény. Az elsőéveseknél még azzal is számolnunk kell, hogy a lakóhelyi baráti körök ellensúlyozó, kiegyenlítő szerepet tölthetnek be az iskolai beilleszkedéssel szükségszerűen együttjáró feszültségek feloldásában.

A lakóhely, a lakóhely mint közvetlen környezet, valamint a lakóhelyi baráti kör a hovatartozás érzése szempontjából kettős jelentőséggel bír. Egyrészt jelenti a szűkebb, földrajzi értelemben többé-kevésbé pontosan körülhatárolható régióhoz történő kötődést és kapcsolódást, másrészt tartalmazza a szűkebb környezetben kialakult személyes kötődések, kapcsolatok megőrzését és ápolását. A lakóhely és a lakóhelyi baráti kör említett, kettős értelemben vett szerepe a felsőbb évfolyamokon módosul, de a középiskolai képzés teljes időszaka alatt erőteljesen érvényesül.

Más megközelítésben azt is hangsúlyozhatjuk, hogy a serdülő- és ifjukurban a spontán módon szerveződő baráti körök komoly szerepet játszanak a nézetek és ítéletek formálódásában, az énononosság, illetve az énkép kialakulásában. /Vikár, 1980. 119. 1./

A lakóhelyi baráti körök tevékenységében résztvevők aránya a felsőbb osztályokban csökken. Ennek ellenére a lakóhelyi baráti köröket a középiskolai képzés teljes időszaka alatt a legnépszerűbb, a legjelentősebb szabadidős tevékenységi szintériként kell számontartanunk.

A lakóhelyi baráti körökkel kapcsolatban joggal merülhet fel az a kérdés, hogy mennyiben tekinthetőek a szervezett közösségek kiegészítéseinek, illetve ellenlábasaiknak. /Kon, I. Sz. 1979. 223. 1./ Tapasztalataink egyértelműen arra utalnak, hogy a lakóhelyi baráti csoportosulások többségét pozitívan kell értékelnünk. A legtöbb lakóhelyi baráti körre az együttes tevékenység, a vitatémák gazdagsága jellemző. Tevékenységük nemcsak az együttes szórakozásra, hanem a világnézeti, erkölcsi és politikai jellegű kérdések őszinte megbeszélésére is kiterjed.

Természetesen a tagság összetételétől, életkorától és gondolkodásmódjától is függ, hogy tevékenységükben a közös szórakozás, játék, vagy az egyéni és közösségi problémák megvitatása áll e középpontban.

Mindenképpen fontosnak tartjuk annak hangsúlyozását, hogy a baráti körben résztvevő tanulók összetételében sem a tanulmányi eredmény, sem az iskolatípus, illetve a szülők /apa/ iskolai végzettsége alapján nem mutathatóak ki számottevő különbségek. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert számos jel szerint az iskolán kívüli spontán csoportok antiszociális kompániává történő átalakulásának a veszélye akkor a legnagyobb, ha a csoport erősen homogén összetételű /pl. többnyire bukott tanulókból, veszélyeztetett családokban élő gyermekekből áll/.

/A teljesség kedvéért azonban meg kell jegyeznünk, hogy a lakóhelyi baráti körök tagjai között a jó tanulók részvétele szignifikánsan eltért - kisebb volt - a másik három tanulmányi csoportra jellemző arányoktól. A jónál gyengébb tanulmányi kategóriákba tartozó csoportok között nem találunk szignifikáns eltérést./

Az iskolán kívüli társas-együttműködési szinterek léte, a tevékenységükben résztvevő tanulók magas aránya jelzi, hogy a személyiség közösségi nevelése során számításba kell vennünk a társas kapcsolatok iskolán kívüli formáit, a tevékenységvégzés

iskolán kívüli lehetőségeit és sztereit is. Ugy véljük, hogy adataink alapján - elsősorban Csongrád megyére vonatkoztathatóan - körvonalazódtak azok az iskolán kívüli együttműködési formák és szintek, amelyek az iskolai közösségi neveléssel párhuzamosan léteznek, s szándékosan vagy akaratlanul befolyásolják nevelési céljaink megvalósítását.

Dolgozatunkban nem tekintettük feladatunknak, s nem is vállalkoztunk ideálisnak tűnő iskolán kívüli tevékenységi modellek felvázolására. /A helyi lehetőségek eltérő volta miatt irreálisnak tűnt egy-egy célszerűnek tűnő szabadidős tevékenységnorma elterjesztésének a szorgalmazása is./

Adataink a jelenlegi helyzetet tükrözik, s így elsősorban a középiskolai korosztály oktatásával és nevelésével közvetlenül foglalkozó személyek és intézmények számára vehetnek fel továbbgondolásra érdemes kérdéseket. /Pl. egy adott iskolában milyen kapcsolattartás és együttműködés van az iskolán kívüli intézményesült szabadidős tevékenységi szintek és az oktatási intézmény között; az iskolai munka szempontjából kulcsszerepet betöltő személyek a tanulók életében és mindennapi tevékenységében betöltött jelentőségének megfelelően ismerik-e a tanulók szabadidős tevékenységi szintereit stb./

3. Az iskolán kívüli társas kapcsolatok pedagógiai befolyáshatóságának néhány kérdése

Az iskolán kívüli társas kapcsolatok kérdéskörének tanulmányozásakor arra a kérdésre is választ kerestünk, hogy a tanulók iskolán kívüli társas kötődéseit, baráti kapcsolatait milyen mértékben ismerik a pedagógusok. A kérdést két oldalról közelítettük meg. Egyrészt figyelembe vettük a tanulók e kérdésre adott válaszait, másrészt /osztályfőnökök körében/ vizsgáltuk e probléma pedagógiai-pedagógusi megítélését.

A társas kapcsolatok ismertségére vonatkozó válaszok tárgyalása előtt megjegyezzük, hogy adatainkból nem akarunk és nem is szabad messzemenő következtetéseket levonni. Ugyanakkor a szubjektív /ténylegesen nem ellenőrizhető/ vélemények bizonyos prognosztikai jelentőséggel kétségtelenül bírnak, s a belőlük nyilvánvaló módon adódó tanulságoknak a közlését indo-

koltnak tartottuk.

A tanulók válaszait többféle megoszlásban is feldolgoztuk. /Pl.: iskolatípus, szülők iskolai végzettsége, tanulmányi eredmény, évfolyam./ Dolgozatunkban a válaszokat csak évfolyamonkénti, illetve tanulmányi eredmények szerinti bontásban ismertetjük. Adataink ismertetése előtt megjegyezzük, hogy a tanulók rangsorolva nevezték meg azokat a személyeket, akik iskolán kívüli baráti kötődéseiket - megítélésük szerint - a legjobban ismerték. Táblázatainkon csak az elsődlegesen jelzett személyekre jutó szavazatok arányait ismertetjük. /Ezt annál inkább megtehetjük, mivel a legtöbb tanuló csak egy baráti kapcsolatait jól ismerő személyt nevezett meg. A további választások jelzésével és elemzésével pontosíthatnánk ugyan a képet, de annak tendenciáját ténylegesen nem módosítanánk./

6.sz. táblázat

Az iskolán kívüli társas kapcsolatok ismertségének évfolyamonkénti arányai

A társas kapcsolatok ismerő személy megnevezése	A tanulói válaszok évfolyamonkénti arányai %/, évfolyamok megnevezése			
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV.évf.
<u>Szülők</u>	73,9	69,9	66,4	60,0
<u>Barátok</u>	5,6	7,1	8,5	7,7
<u>Barátnők</u>	4,6	5,4	4,6	5,5
<u>Testvér/-ek/</u>	3,0	2,1	1,5	1,7
<u>Én</u>	2,0	2,3	3,1	3,2
<u>Osztálytárs</u>	1,5	2,5	1,8	1,9
<u>Osztályfőnök</u>	1,3	1,0	0,8	0,7
<u>Kollégiumi nevelő</u>	0,5	0,2	0,3	0,6
<u>Senki</u>	0,3	0,4	0,8	0,6
<u>Rokon</u>	0,3	0,3	0,3	0,2
<u>Szaktanár</u>	0,1	0,4	0,3	0,7
<u>Patronáló tanár</u>	0,1	0,1	0,3	0,4

Az évfolyam és az iskolán kívüli társas kapcsolatokat ismerő személy összefüggése szignifikáns /0,1 %-os szinten/, az összefüggés szorossága azonban igen gyenge.

Táblázatunkon jól látható, hogy a tanulók többsége iskolán kívüli társas kapcsolatait legjobban ismerő személyként szüleit nevezte meg. Az iskolai és az iskolán kívüli baráti kapcsolatok ismertségére vonatkozó válaszok arányainak az összehasonlítása nyomán egyértelműen kitűnik, hogy a tanulók szülei az iskolán kívüli társas kötődések nyomkövetését és megismerését az iskolai kapcsolatok figyelemmel kísérésénél fontosabbnak ítélik. Arra is fel kell azonban figyelni, hogy az iskolán kívüli társas környezetre vonatkozó információk aránya - a tanulói válaszok szerint - évfolyamról-évfolyamra csökken.

Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a serdülőkorból az ifjúkorba történő átmenet időszakában, illetve azt követően a felelősségteljesebb és egyben a társas kapcsolatokban nagyobb önállóságot megengedő és követelő szülői és tanulói magatartás eredményeként szorul háttérbe a kapcsolatok iránti érdeklődés. /Részben erre utal a kortárs csoportok tagjainak - barátoknak, barátnőknek és osztálytársaknak - a fokozódó jelentősége és informáltsága is./

Azt sem tartjuk azonban kizártnak, hogy a felsőbb évfolyamokon tanuló fiatalok egy része számára természetessé válik a szülők ezirányú érdeklődése és - a serdülőkorra jellemző reagálástól eltérően - kevésbé tekintik számonkérő jellegűnek az e témával kapcsolatos beszélgetéseket.

Az is valószínű, hogy az iskolán kívüli baráti kötődések jelentős része stabil, s így a társas kapcsolatok figyelemmel kísérése kevésbé feltűnő a tanulók számára.

A tanulói válaszok alapján aggasztóan alacsonynak tűnik azon pedagógusok /osztályfőnökök, kollégiumi nevelők, szakatanárok és patronálók/ aránya, akik tanulói iskolán kívüli baráti körét jól ismerik. A tanulói vélemények és az osztályfőnöki megítélés között éles ellentét nem tapasztalható, hiszen egyetlen osztályfőnök sem jelezte, hogy tanulói iskolán kívüli baráti körét nagyon jól ismeri. Feltűnőnek találtuk, hogy a tanulók egy kisebb csoportjának véleménye szerint iskolán kívüli társas kapcsolataikat senki nem ismeri. /Lényegében ebbe a válaszcsoportba sorolhatóak azok a vélemények is, amelyekben a tanulók önmagukat nevezték meg "bizalmi" személyként./

A válasz jellege már önmagában is figyelemfelhívó, s noha előfordulása összességében nem nagy, mégis bizonyos problémák felvetésére készíti a kutatót. A kérdésre való reagálás serdülőkorra jellemző titkolózást sejtet, hiszen az így válaszolók az intim szférára vonatkozó kitárulkozást utasítanak vissza. A válasz tartalmi része ugyanakkor nevelési problémákat is takar: a tanulók egy része baráti kapcsolatait nem szívesen tárja fel, nem rendelkezik olyan bizalmas személlyel, kivel baráti kötődéseiről őszintén elbeszélgethet. /A problémakört azért emeltük ki, mert alacsony előfordulási aránya ellenére mintánkban több mint kétszáz tanuló nem nevezett meg senkit, illetve önmagát jelölte meg baráti kötődéseit ismerő személyként./

Iskolatípusonként csak kismértékben tértek el a tanulók válaszai. A szakközépiskolások és az országos beiskolázású tagozatos osztályok tanulói körében - akiknek többsége kollégista vagy bejáró volt - a szülők kisebb, az osztálytársak és a barátok pedig nagyobb százalékban szerepeltek bizalmas személyként. Nagyrészt ennél a két csoportnál hiányzott leggyakrabban a kapcsolatokat ismerő társ, illetve felnőtt személy megnevezése is.

Az iskolán kívüli társas kapcsolatok ismertségének a problematikáját a tanulmányi eredmények szerinti kategóriánként külön is vizsgáltuk.

A válaszok tanulmányi eredmények szerinti megoszlása a következő volt.

7.sz. táblázat

Az iskolán kívüli társas kapcsolatok ismertsége a különböző tanulmányi eredményt elért tanuló csoportjaiban

A társas kapcsolatokat ismerő személy megnevezése	A válaszok tanulmányi eredményenkénti megoszlásának arányai %/			
	jó	közepes	gyenge	nagyon gyenge
<u>Szülők</u>	69,4	69,0	67,7	61,2
<u>Barátok</u>	7,4	6,5	7,6	9,1
<u>Barátnők</u>	4,9	5,2	4,4	5,1
<u>Testvér/-ek/</u>	1,9	2,2	2,2	3,7
<u>Én</u>	2,3	2,6	2,7	4,0
<u>Osztálytárs/-ak/</u>	1,6	1,9	2,0	3,5
<u>Osztályfőnök</u>	0,9	0,7	1,2	2,9
<u>Koll. nevelőtanár</u>	0,2	-	0,6	-
<u>Szaki</u>	0,4	0,6	0,5	0,5
<u>Rokon</u>	0,3	0,2	0,3	-
<u>Szaktanár</u>	0,1	0,4	0,3	0,8
<u>Patronáló tanár</u>	0,9	0,2	0,2	0,3

A tanulmányi eredmény és az iskolán kívüli társas kapcsolatokat ismerő személy összefüggése szignifikáns /1 %-os szinten/, az összefüggés szorossága azonban igen gyenge.

Az iskolán kívüli baráti kapcsolatoknál is azt tapasztaltuk, hogy a tanulmányi eredmény romlásával együtt csökkent a szülők tájékozottsága gyermekeik baráti kapcsolatairól. Ez a tendencia legerőteljesebben a gyenge és a nagyon gyenge tanulóknál mutatható ki.

A problémát pedagógiai szempontból értékelve megállapíthatjuk, hogy éppen az iskolai oktató- és nevelőmunka számára legproblematisabb tanulói csoportnál tűnik legerőteljesebbnek a közvetlen családi környezet baráti kapcsolatokat kontrolláló és orientáló funkciója.

A pedagógusok /osztályfőnökök, szaktanárok, kollégiumi

nevelőtanárok/ nem, vagy csak elvétve vállalkoznak az iskolán kívüli társas környezet alaposabb megismerésére.

A kortárs csoportok tagjai többnyire a gyengébb tanulók-nál fordultak elő magasabb arányban bizalmas személyként. Egyéb vizsgálati adataink egyértelműen jelezték, hogy az iskolai alapközösségekbe is a gyenge és a nagyon gyenge tanulók illeszkednek be legnehezebben. Ugy véljük, hogy ennek a folyamatnak természetes következménye az, hogy a tanulmányi munkában kevésbé élenjáró tanulók egy része számára az osztályon és a KISZ-alapszervezeten kívüli kortárs csoportok válnak referencia csoporttá, illetve az intim szférával kapcsolatos megnyilvánulások színterévé.

I r o d a l o m

- GAZSÓ Ferenc-PATAKI Ferenc-VÁRHEGYI György: Diákéletmód Budapest
Gondolat Kiadó, Budapest, 1971.
- KON, I. Sz.: Az ifjukur pszichológiája
Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.
- KOROTOV, V. M.: Razvityie voszpitatyelnüh funkcij kollektiva
Pedagógika, Moszkva, 1974.
- VIKÁR György: Az ifjukur válságai
Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.

Михай Кекеш Сабо:

**Сферы внешкольных коллективных контактов учащихся
средних учебных заведений**

В нашей работе мы поставили цель - раскрыть сферы внешкольных коллективных контактов учащихся средней школы и показать характерные черты состава учащихся. В качестве результата сбора эмпирических данных и сравнительно полного эксперимента в пределах Чонградской области - поскольку мы вовлекли в наши исследования 7225 учащихся нашей области - нам удалось уточнить те сферы коллективной деятельности учащихся вне школы, которые могут иметь определенное значение с точки зрения использования свободного времени (досуга) молодежи.

Согласно нашему опыту и полученным данным внешкольные сферы деятельности, в основном, могут быть распределены в две группы. Первую группу составляют сферы, которые обеспечивают проведение свободного времени, действуя в рамках какого-либо учреждения (напр., спортивный клуб, художественный кружок, музыкальный хор, музыкальная школа, молодежный клуб и т.д.). Вторую большую внешкольную группу сферы деятельности в свободное время представляет круг друзей по месту жительства. В двух наиболее значительных сферах проведения досуга вне школы (т.е. спортивные клубы и круг друзей по месту жительства) является определяющей пропорция в младших классах средней школы. В сфере деятельности, представляющей более свободное проведение времени и различного рода развлечения (напр., дискотека, клуб) больше пропорция учащихся 3-х и 4-х классов средней школы.

Мы установили, что дружеские контакты, сформировавшиеся вне школы, в наибольшей степени известны родителям учащихся. Педагоги (классные руководители, спецпреподаватели, воспитатели в общежитиях, преподаватели-шефы), в основном, располагают информацией лишь о школьных коллективных контактах; о внешкольных коллективных контактах им ничего или почти ничего неизвестно.

Mihály Kékes Szabó

Schauplätze der gesellschaftlichen Beziehungen von
Mittelschülern ausserhalb der Schulen

Ziel unserer Arbeit war es, die Schauplätze der gesellschaftlichen Beziehungen von Mittelschülern ausserhalb der Mittelschule aufzudecken und die Charakteristiken der Zusammensetzung dieser Beziehungen aufzuzeigen. Im Ergebnis unserer empirischen Datensammlung und der in Relation des Komitats Csongrád relativ vollständigen Ermessung - wir haben 7225 Schüler aus dem Komitat Csongrád in die Ermessung einbezogen - ist es gelungen, die Schauplätze der gesellschaftlichen Aktivitäten ausserhalb der Schule zu präzisieren, welche vom Gesichtspunkt der Freizeitgestaltung der Jugendlichen aus als ausserordentlich wichtig betrachtet werden können.

Entsprechend unseren Erfahrungen und Daten können die Schauplätze der ausserschulischen Aktivitäten grundlegend in zwei Gruppen eingeteilt werden. Die eine Gruppe wird von den Schauplätzen gebildet, welche im Rahmen einer Institution arbeitend die Freizeitgestaltung sichern /z.B.: Sportverein, Kunstzirkel, Orchester, Musikschule, Jugendklub, Disco usw./ Die zweite grosse Gruppe von Schauplätzen der ausserschulischen Freizeitaktivitäten wird von den Freundeskreisen am Wohnort gebildet.

Auf den beiden wichtigsten Schauplätzen der ausserschulischen Freizeitgestaltung /im Sportverein und im Freundeskreis am Wohnort/ ist das Verhältnis der unteren Jahrgänge dominierend. Bei den weniger gebundenen Zeitvertreib sichernden Aktivitäten /z.B.: Disco, Klub/ ist das Verhältnis der Schüler der dritten und vierten Klasse höher.

Wir stellten fest, dass die Eltern der Schüler am besten deren ausserschulische freundschaftliche Bindungen kennen. Die Pädagogen /Klassenvorstand, Fachlehrer, Hörterzieher, patronierende Lehrer/ besitzen meistens nur Informationen über innerschulische gesellschaftliche Beziehungen, über ausserschulische Bindungen wissen sie nicht oder nur sehr wenig.